

10. Романова Е.С. Психология профессионального становления личности: Дис. ... докт. психол. наук: / Моск. пед. гос. ун-т им. В.И. Ленина / Е.С. Романова – М., 1991. – 611 с.

В статье изложен теоретический анализ актуальных проблем современной профессиональной подготовки работников профсоюзных организаций. Определены основные принципы, методы и этапы подготовки профсоюзных кадров.

Ключевые слова: профсоюзный работник; профессиональная подготовка; профессиональные знания.

The article describes the theoretical analysis of the actual problems of modern professional training of trade union organizations. The basic principles, techniques, and preparation stages of trade union cadres.

Keywords: trade unionist, professional training, professional knowledge.

Болотнікова І.В., Завадська Т.В.

ЦІЛІСНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ЯК ЧИННИК ЇЇ САМОЗДІЙСНЕННЯ

Змістом статті є сутнісний аналіз проблеми самоздійснення особистості. У публікації представлено визначення феномену цілісності особистості як чинника її самоздійснення; досліджено індивідуальні особливості та процесуальні характеристики особистості, що сприяють її самовдосконаленню та визначають динаміку самоздійснення.

Ключові слова: самоздійснення особистості; самореалізація особистості, цілісність особистості; особистісне зростання.

Проблема самоздійснення є значущою для кожної дорослої людини, здатної бажати та домагатися цілей, усвідомлювати та відстоювати свою індивідуальність. І чим глибше вона усвідомлює себе особистістю, внутрішньо вільною, самостійно мислячою, відповідальною за свої вчинки, включеною у культуру людиною, тим гостріше переживає неможливість здійснити себе у житті.

Глобальна тенденція сучасності полягає у відставанні здатності людини адаптуватися до змін навколишнього світу. Постійне зростання інтелектуалізації праці, розширення потреб особи, швидка зміна технологій – все це уможливорює необхідність зміни такого підходу до освіти, як «освіта на все життя» на інший – «освіта через усе життя». Професійна діяльність вимагає дотримання одного з принципів постіндустріального суспільства – «навчання протягом усього життя». Соціально-економічні зміни в Україні, її духовне відродження потребують активізації процесу розвитку особистості.

Розгляд самоздійснення особистості як продукту становлення найскладнішої системи, що само організується – цілісної особистості і стали метою цієї статті.

Досі головною соціальною метою залишається соціалізація людини як члена, насамперед, професійної групи. Однак дослідження свідчать, що орієнтація тільки на розвиток професійної майстерності деформує особистість і заважає істинному самоздійсненню людини. Дослідження, що проведені в останні роки в Росії, свідчать, що професіоналами високого класу стають приблизно 5% тих, хто зайнятий у певному виді професійної діяльності. У решти працівників успіхи в професійній самореалізації незначні, що безпосередньо впливає на рівень самооцінки особистості та на загальну якість її життя [1]. Не секрет, що багаті країни мають можливість вирішувати проблему професіоналізму шляхом переманювання висококваліфікованих фахівців із інших країн. В Україні, як і в багатьох інших країн її рівня соціально-економічного розвитку, залишається єдина можливість розв'язання цієї проблеми – створення умов для розширеного «культивування» професіоналів високого класу у себе вдома. Як же можна досягти високого рівня, розквіту, вершини у розвитку особистості, зокрема, й професійного?

Змістом будь-якої діяльності людини і основою її особистого життя, особливою духовною діяльністю є саморозвиток. У свою чергу, подолання особистісних деформацій і ефективність саморозвитку як фактору досягнення людиною найвищих вершин у життєдіяльності та самореалізації творчого потенціалу і самоздійснення є важливим фактором високого рівня культури людини.

Самоздійснення може бути змістом навчальної або професійної діяльності людини і перетворитися у стрижень її особистого життя і життєдіяльності в цілому. Як зазначав Л. Толстой, «усі ми думаємо, що наш обов'язок, поклик – це робити різні справи: виховати дітей, нажити статки, написати книгу, відкрити закони і тощо, а справа в усіх нас тільки одна: робити своє життя, зробити так, щоб життя було цілісним, розумним, доброю справою».

Отже, самоздійснення називають пріоритетною зміною глибини цілісного особистісно-діяльнісного стану людини, у ході якого саморозкривається, поновлюється і вдосконалюється її духовна сутність: розширюється сфера відношень до різних сторін буття і досягаються найвищі плани буття [9]. Це стає можливим тільки в результаті глибокої суттєвої роботи над власною особистістю, тобто осмислення істинних, справжніх цілей свого буття, а вже потім – їх означення через розвиток якісних, головних начал своєї особистості та індивідуальності. Дослідники визначають, що процесуально самоздійснення постає як творчість і форма екзистенційного розкриття людини: людина, що самоздійснюється, проникає «всередину себе самої» і подає світу своє „Я” за допомогою творчості [2].

У найзагальнішому розумінні серед форм самоздійснення особистості, в першу чергу, можна виділити зовнішнє і внутрішнє самоздійснення. Зовнішнє

спрямоване на самовираження індивіда в різних сферах життєдіяльності: професії, творчості, спорті, мистецтві, навчанні, політичній та громадській діяльності та ін. [6].

Внутрішнє самоздійснення забезпечує самовдосконалення людини у фізичному, інтелектуальному, естетичному, моральному та духовному аспектах. [9].

Засоби самоздійснення у дорослому віці важливо розглянути через призму структурних складових індивідуальності, визначивши зміст системоутворюючих факторів, що діють на рівні індивіда, особистості та суб'єкта. Так до індивідних властивостей відносяться передусім статеві і конституціональні особливості, темперамент, структура органічних потреб, сенсомоторика і задатки. Навряд чи можна говорити про стратегію реалізації себе через індивідні властивості вище рівня самовираження. Самоздійснення на цьому рівні проявлялися у вигляді акценту на тілесну організацію. Тобто дорослі люди, які роблять акцент на індивідні властивості, орієнтовані на задоволення органічних потреб, концентровані на своєму тілі (прихильники бодибілдінгу, манекенниці, фітнес-тренери тощо).

Дорослі люди з орієнтацією на здійснення себе як особистості більшою мірою спрямовані на стосунки з іншими людьми. Для них на перше місце виходять ті сфери життєдіяльності, де вони можуть втілити свої особистісні якості. В першу чергу це сім'я, друзі, у професійній діяльності вони орієнтовані більше на стосунки з колегами, на неформальну взаємодію в колективі.

Робота приносить їм задоволення за умови сприятливої психологічної атмосфери, а хобі, більшою мірою, є лише приводом для придбання партнерів по спілкуванню, розширення кола соціальних зв'язків. Самовираження на рівні особистості часто виявляється в постійній демонстрації свого "Я", виставлення себе напоказ. У спілкуванні такі люди вимагають постійної уваги до своєї особи з боку оточуючих. Самореалізація особистості характеризується, з одного боку, успішністю вписування її в мережу соціальних відносин, а з іншого – задоволеністю особистості цими відносинами і своєю роллю в них. Наскільки успішна їх життєва позиція, свідчить соціальне визнання [5].

Самотрансценденція проявляється через служіння людям, віддачу, забування про себе заради потреб інших, як безкорисливе служіння, яке не потребує визнання (сестри милосердя).

На рівні суб'єкта діяльності дорослі проявляють себе як професіонали у своїй галузі. Вони спрямовані, в першу чергу, на вдосконалення своїх професійних якостей, здібностей, щоб бути кращими у своїй справі або до втілення своїх здібностей, потенціалів – це рівень самореалізації. Прагнення до самоподачі, до прояву себе, до вияву своїх професійних якостей буде характеризувати людей з переважною стратегією самовираження. Має місце прагнення до якихось високих результатів, для того, щоб бути гідно оціненим.

Найчастіше головним стимулом для таких людей є кар'єрне зростання. Самотрансценденція у професійній сфері виявляється у повній самовіддачі своїй справі.

З результативного боку самоздійснення виступає як підсумок формування творчої індивідуальності людини, у якій долаються суперечності між її родовою сутністю й унікальністю одиничного. Водночас у якості суб'єкта життєвого шляху людина прагне до акмекульмінації способу самореалізації суб'єкта життєвого шляху. Отже, акме виступає як ступінь, а цілісність людини — як вираження самоздійснення. Досягнути стану акме й у кінцевому результаті самоздійснитися людина може лише у ході саморозвитку [4]. Ми поділяємо думки вчених щодо того, що самоздійснення особистості є складовою загального процесу її самоорганізації і вважаємо парадоксальною ситуацію її вивчення поза контекстом визначення системи, яка власне і здатна реалізувати наявні її можливості [3].

Повнота самоздійснення залежить від здатності людини ставити такі цілі, які найбільш адекватні її внутрішній сутності. Тому, чим зрозуміліше людині її покликання, тобто чим виразніше виступає самовизначення, тим імовірніше самоздійснення. В інших дослідженнях психологів самовираження пов'язують із емоційними настроями, віком, статтю, статурою людини, станом її здоров'я, спеціальним навчанням, навколишнім середовищем і т.ін., але значну роль у цьому процесі займають особистісні диспозиції людини, її "Я", яке інтегрує будь-яку діяльність.

Виразом самоздійснення є цілісність людини. У філософії цілісність людини пов'язується, насамперед, з її унікальністю і неповторністю, автономністю, становлення цілісності людини визначається її здатністю до самоуправління, тобто рівнем розвитку її суб'єктності. Однак цілісність людини не вичерпується її розвиненою суб'єктністю. Таким системоутворюючим фактором, або «організатором» людини як цілісності, більшість дослідників вважають «самість». «Самість» - це система уявлень людини про саму себе; це інтегруючий центр, який об'єднує системи психіки; зрештою, це «організатор» активності людини, спрямованої на само зміну, саморозвиток, самоздійснення. Слабкість, нерозвиненість «самості» обумовлює нездатність до саморозвитку або відмову від нього, а це, у свою чергу, призводить до особистісних та професійних деформацій [3].

В якості особливої форми буття цілісної людини постає й індивідуальність. Індивідуальність – термін, який характеризує життєвий шлях особистості. Деякі дослідники відзначають, що насамперед індивідуальність людини визначається тим вибором, який вона, як особистість, тобто як соціальна істота, робить за різних умов, тим, як особистість розпоряджається наділеними можливостями. Становлення індивідуальності проявляється у формі особистісної самореалізації.

Самореалізація триває протягом усього свідомого життя особистості. Разом із тим, самореалізацією можна назвати й одиничний акт, якщо в ньому якнайповніше розкрилися результати попереднього самовиховання індивіда, його спеціальної підготовки. У зв'язку з цим, доцільно стверджувати, що процес самореалізації особистості є безкінечним, він породжує нові прагнення й потреби на більш високому рівні [5].

Ця особливість пояснює значимість поетапного самоздійснення особистості, на чому акцентована увага в дослідженнях багатьох учених. Так, в процесі самореалізації, який розгортається через вільну діяльність, виділяються такі стадії: актуалізація, або становлення (виділення образу „Я”, соціалізація, індивідуалізація, потреби, мета, інтерес, воля); розгортання, або напруження (самопізнання, самосвідомість, самоціль, само модель, самовибір, самооцінка, самоконтроль, самоаналіз); розв’язання, або зняття (саморозвиток, самоздійснення). Підсумком самореалізації автор визначає самоствердження [7].

Поділяючи традиційну думку дослідників про значимість поетапного самоздійснення особистості, Плаксіє Т.М. [9] пропонує власне вирішення цієї проблеми. На першому етапі передбачено реалізувати можливості людини (інтелектуальні, моральні, творчі, комунікативні).

Самодіяльність, яка є матеріалізацією знань, умінь і навичок, – завдання другого етапу. Заключний етап має двоїстий характер: унаслідок оцінювання власних здібностей і дій здійснюється потреба особистості до нової самореалізації. Самоствердження особистості є одночасно і результатом самореалізації, і мотивацією до нового її здійснення.

Самореалізація актуалізує вектор становлення: рух до вершинної повноти людського буття через „самонезбіг”, саморозвиток, самобудування, самоперетворення. У зв’язку з цим, здійснити самореалізацію неможливо без особистісного зростання – показника зрілості особистості, критерію її психологічного здоров’я й добробуту [4].

У науковій літературі поняття „особистісне зростання” використовують як контекстуальний синонім самоздійснення, самоактуалізації, саморозвитку, самовдосконалення. Особистісне зростання – факт прогресивного розвитку людини протягом усього життя. Разом з тим, усвідомлення цього процесу й управління ним можливі з моменту становлення суб’єктності людини. Особистісне зростання передбачає звільнення, самоактуалізацію, набуття людиною себе й власного життєвого шляху. Вітчизняні дослідники пов’язують особистісне зростання з мотиваційною сферою особистості, з її ціннісними орієнтаціями, які проявляються в здійснюваних суб’єктом виборах у процесі спільної з іншими людьми діяльності [6].

Особистісне зростання, являючи собою необхідну складову цілісної особистості, визначає динаміку самоздійснення, що базується на таких індивідуальних особливостях і процесуальних характеристиках особистості, як характер, здібності, мотивація, воля.

Одним із основних внутрішніх чинників самореалізації особистості є характер – індивідуальне поєднання властивостей особистості, які проявляються у вчинках людини й визначають її ставлення до навколишнього середовища. Характерологічні особливості як стійка система особистісних властивостей становлять поведінкову основу самореалізації. У зв’язку з цим, саме характер людини визначає „екологічність” само здійснення [8].

Самореалізація як процес реалізації власного потенціалу передбачає прояв здібностей, що являють собою індивідуально-психологічні особливості

особистості, які визначають її успішність і обумовлюють легкість і швидкість навчання новим способам і прийомам діяльності. У процесі самоздійснення вдосконалюються як загальні, так і спеціальні здібності людини, активізуються пізнавальні процеси, пам'ять, мислення, сприйняття, уява, здійснюється комплексний розвиток здібностей, які взаємодоповнюють одна одну. Тільки в процесі самоздійснення особистості можливий розвиток „здатності до самореалізації” – особливості, яка забезпечує неперервний саморозвиток духовного й творчого потенціалу особистості, максимальне використання всіх її ресурсів, позитивну динаміку її психологічного здоров'я [5].

У кожному мить життєдіяльності людина постає в тій чи іншій модальності своєї цілісності: «хочу» - «можу» - «вмію» - повинна» - домагаюсь» - «роблю». Ці модальності виступають як окремі грані цілісності людини, з одного боку, а з іншого – як накази, за допомогою яких людина рухається по своєму життєвому шляху.

Отже, цілісна людина має такі якості:

- 1) розвинену самосвідомість, здатну до самотрансцендентації, що долає внутрішні і зовнішні протиріччя на основі загальнолюдських цінностей;
- 2) духовність як якість, що дозволяє осмислювати, переживати і привласнювати вищі ідеали і цінності людини і соціуму та трансформувати діяльність у поведінку, дії – у вчинки;
- 3) соціальну зрілість, тобто здатність приймати самостійні рішення і нести за них особисту відповідальність, приймати, усвідомлювати і оцінювати суперечності життя; самостійно, продуктивно вирішувати їх відповідно до найбільш загальних цілей, моральних ідеалів;
- 4) громадянськість як складну ідейно-моральну якість, основними елементами якої постають патріотичні та інтернаціональні почуття у їх гармонійному поєднанні, внутрішня свобода, почуття власної гідності, повага і довіра до інших громадян, визнання інтересів держави і суспільства;
- 5) совість як «внутрішня діалогічна інстанція», що забезпечує можливість дослухатися до власного (внутрішнього) голосу і якнайглибше оволодівати «партитурою» можливостей „Я”;
- 6) баланс між інтелектуальним і творчим потенціалом, де перший сприяє стабілізації і сталості існування особистості у світі, що так стрімко змінюється, а інший надає особі можливість саморозвитку [9].

Необхідно наголосити, що між цілісністю людини і розвитком суспільства існує діалектичний взаємозв'язок. Вирішення суспільних проблем уможлиблюється лише за умови активної перетворюючої діяльності суверенної, цілісної особистості. Адже тільки завдяки самореалізації особистості відбувається процес розвитку і суспільства. Становлення ж людини як цілісності буде ефективним, якщо тільки суспільство переорієнтується на пріоритет розвитку цілісної людини, яка не «випадає» із соціокультурної парадигми суспільства і водночас здатна впливати на процес розвитку цієї парадигми.

Отже, поняття людської цілісності має універсальне значення. Відтак одним із пріоритетних завдань гуманітарної складової підготовки висококваліфікованих фахівців у ВНЗ має бути формування цілісної особистості студента, здатного до самоактуалізації, саморозвитку, самопізнання, самоствердження, до найповнішого забезпечення розвитку та реалізації власного потенціалу, готового до виконання професійних завдань і викликів суспільного буття.

Зростаючий інтерес психологів до самоздійснення особистості як проблеми сприяє розв'язанню питання активізації самоздійснення. Переконалими є дослідження вчених, згідно котрих активізація самоздійснення можлива лише у результаті глибинної сутнісної роботи над своєю особистістю: пізнання внутрішнього хаосу власної структури, осмислення істинних, справжніх цілей свого життя та розвиток якісних, справжніх начал своєї особистості та індивідуальності. Дослідники підкреслюють також тенденцію до підвищення усвідомленості самоздійснення у дорослому віці. Дорослі люди починають дбати про якість свого самоздійснення, намагаються збагнути та розвинути свій потенціал, позбутися хронічних проблем, вирішувати життєві завдання, досягати своїх цілей [8].

Таким чином, вибудувався ланцюжок співвідношення розглянутих психологічних понять. Розвиток самосвідомості приводить до актуалізації потреби у самоздійсненні. Особистість стає суб'єктом цього процесу, тобто суб'єктом саморозвитку. Саморозвиток відбувається й усвідомлюється особистістю як процес самовдосконалення, а його результатом є самореалізація людини не тільки як професіонала, але й як індивідуальності в усій її багатогранності. Самоздійснення можна вважати підсумком самореалізації людини у різних сферах діяльності та формування творчої індивідуальності. Усі перераховані категорії являють собою результат осмислення різних сторін загального саморозвитку людини у мотиваційному та процесуальному аспектах. У сукупності ці поняття означають ті чи інші аспекти вибору людиною власної, відносно незалежної від зовнішніх впливів позиції. У цьому розумінні вони визначають головні аспекти іманентного розвитку людини як індивіда, особистості та суб'єкта діяльності.

Література

1. Галажинский Э.В. Системная детерминация самореализации личности: Дис. ... д-ра психол.наук.: 19.00.01 / Э. В. Галажинский. – Томск, 2002. – 320 с.
2. Гуляс І.А. Самоздійснення як форма суб'єктності особистості. Секція Педагогічна психологія” /Інеса Анатоліївна Гуляс. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/30_NIEK_2009/Psihologia/53740.doc.
3. Деркач А.А. Акмеологическая культура личности: содержание, закономерности, механизмы развития / А.А. Деркач. – М., 2006. – 132с.

4. Идинов А. А. Самореализация личности в непроизводственной сфере общества (онтологический и гносеологический анализ) : дис ... канд. филос. наук : 09.00.01 / Идинов Анварбек Айыпович. – Фрунзе, 1990 – 171 с.
5. Казакова Т.В. Синергетический подход к проблеме самоосуществления человека / Татьяна Викторовна Казакова, Галина Алексеевна Паркайкина // *Фундаментальные исследования*. – 2008. – № 5. – С. 24-26.
6. Ключко В.Е. Самоорганизация в психологических системах: проблемы становления ментального пространства личности (Введение в транспективный анализ) / В.Е.Ключко. – Томск: Томский государственный университет, 2005. – 174 с.
7. Логинова И.О. Психология жизненного самоосуществления / Ирина Олеговна Логинова. – М.:Изд-во СГУ, 2009. – 279 с.
8. Пальчевський С.С. Акмеологія: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / С.С.Пальчевський. – К.: Кондор, 2008. – 116 с.
9. Вихаріс Т.М. Формування цілісної людини – пріоритет суспільства і системи освіти // *Матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції «Ідеї академіка Вернадського та науково-практичні проблеми стійкого розвитку регіонів»*. – Кременчук: КрНУ, 2011. – С. 24-26.

Содержанием статьи является сущностный анализ проблемы самоосуществления личности. В публикации представлено определение феномена целостности личности как фактора ее самоосуществления; исследованы индивидуальные особенности и процессуальные характеристики личности, которые способствуют ее самоусовершенствованию и определяют динамику самоосуществления.

Ключевые слова: самоосуществление личности; самореализация личности; целостность личности; личностный рост.

The content of the article is to analyze the essential problems of self-fulfillment of the individual. This publication presents the definition of the phenomenon of personal integrity as a factor in its self-fulfillment; investigated individual characteristics and procedural characteristics of the individual, which enable it to determine the dynamics of self-improvement and self-fulfillment.

Keywords: self-fulfillment of personality; self-realization of personality; personal integrity; personal growth.